שמות ג

א. פון פסוק[1] „ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא גו׳ ויך את המצרי גו״ איז רש״י מעתיק די וועדטער „ויגדל משה״ און איז מפרש „והלא כבר כתיב ויגדל הילד אמר רבי יהודה ברבי אלעאי[2] הראשון לקומה והשני לגדולה, שמינהו פרעה על ביתו״.

לערנענדיק בפשטות איז ביי רש״י קשה — די זעלבע קשיא ווי אין מדרש[3] — עס שטייט שוין פריער אין פסוק (ביי משה׳ן) „ויגדל הילד״ — פארוואס זאגט דאָ דער פסוק „ויגדל משה״ אַ צווייטן מאָל? אויף דעם ענטפערט רש״י „אמר רבי יהודה כו׳ הראשון לקומה והשני לגדולה כו׳״.

דער פירוש איז אַבער, לכאורה, אינ־גאַנצן ניט פאַרשטאַנדיק:

דער פריערדיקער פסוק „ויגדל הילד וגו״ שטייט באַלד (ובהמשך) נאָך די וועדטער „ותקח האשה הילד ותניקהו״, וואָס דערפון איז פאַרשטאַנדיק, בפשטות, אַז דאָ רעדט זיך וועגן „ויגדל״ בערך דעם זמן פון „ותניקהו״ (ביז כ״ד חודש[4]), אַז דערנאָך איז „ויגדל הילד[5] (און דאַרף מער ניט אַנקומען צו יניקה און דערפאַר —) ותביאהו לבת פרעה״.

אַבער „ויגדל משה״ אין דעם פסוק רעדט וועגן אַ גידול וואָס בריינגט צו אַ מעגליכקייט פון „ויך את המצרי״ — אַ פיל שפעטערדיקן זמן[6] אפילו נאָכדעם ווי ער האָט זיך שוין געפונען אַ לענגערע צייט בא בת פרעה — היינט וואָס איז דאָ שוועך דער כפל פון „ויגדל״?

ב. אין דעם פירוש רש״י גופא דאַרף מען פאַרשטיין:

א) דער דרך פון רש״י בפירושו איז (ווי געוויינטלעך פיל מאָל) ניט צו אויס־טייטשן פריער די שוועריקייט אין פסוק און דערנאָך פאַרענטפערן, נאָר ער איז באַלד מבאר דעם פסוק און בדרך ממילא וועט פאַרענטפערט די שאלה אין פסוק — טאָ פאַרוואָס דאָ הויבט רש״י אָן מיט דער שאלה „והלא כבר כתיב ויגדל הילד״?

ב) ווי פאַסט דאָ דער לשון „(הראשון) לקומה״? פון דעם זמן ווען אַ קינד ווערט נגמל פון יניקה קומט אים צו אין דער התפתחות פון זיינע חיצוניות־דיקע אברים, עס קומט צו וואָג און מאָס, עס אַנטוויקלט זיך זיין חוש הדיבור, השכל וכיו״ב — וואָס איז דאָ די הדגשה — פון די אַלע זאָכן אַרויס־בריינגען גידול „בקומה״[7]?

---

1) פרשתנו ב, יא.

2) כ״ה בדפוס ראשון וברש״י כת״י. ובדפוס שני „ב״ר אלעזר״, ובכמה דפוסים „בר״א״. ובמדרש שבהערה הבאה איתא „רבי יהודה״ סתם.

3) תנחומא באבער וארא יו. ועד״ז בילק״ש פרשתנו (רמז קסו בסופו). משלי רמז תתקס. וראה לקמן הערה 7. 26.

4) ראה פרש״י ויר״א כא, ח.

5) ראה רמב״ן עה״פ. שמו״ר פ״א, כו. ומפרשי המדרש שם.

6) ראה רמב״ן שם. שמו״ר שם, כז. יפ״ת ומפרשי המדרש שם. תנחומא פרשתנו ח.

7) לכאורה י״ל שכוונת רש״י היא [ע״ד מ״ש בשמו״ר (שם, כו) „כ״ד חודש הניקתהו ואתה אומר ויגדל הילד אלא שהי׳ גדל שלא כדרך כל הארץ״ (וראה יפ״ת הנ״ל), והיינו] שבמשך זמן היניקה הי׳ הגידול בקומה שלא ע״ד הרגיל. ולכאורה כן הוא פירוש הפשוט בתנחומא וילק״ש [המקור לרש״י זה,

ג) פון וואַנעט איז דער הכרח, אין פשוטו של מקרא (פון דעם פסוק[8]) אַז די גדלות וחשיבות פון משה איז באַשטאַנען אין דעם וואָס „מינהו פרעה על ביתו"? ובפרט אַז פון המשך הפסוק „ויצא אל אחיו" איז משמע אַז ס'איז געווען אַ גדלות בשייכות צו „אחיו", צו די אידן (און ווי דער מדרש[9] זאָגט)?

ד) וויבאַלד די תמי' פון רש"י'ן איז מצד דעם כפל פון „ויגדל"[10] — פאַר־וואָס איז ער מעתיק פון פסוק אויך דעם וואָרט „(ויגדל) משה"[11]?

ה) כמדובר כמה פעמים, ברענגט רש"י דעם נאַמען פון בעל המאמר כדי דערמיט פאַרענטפערן (אַדער מאַכן גלאַטער) אַ קשיא וואָס ווערט נתעורר בא אַ תלמיד ממולח — דאַרף מען פאַר־שטיין: וואָס ווערט דאָ פאַרענטפערט דורך דער ידיעה אַז דאָס האָט געזאָגט „רבי יהודה ברבי אלעאי"?

ג. לכאורה וואָלט מען געקענט זאָגן, אַז רש"י וויל דאָ באַווײַזן, אַז דער „ויגדל" אין אונזער פסוק מיינט ניט דעם זעלבן סוג פון גידול — אין זמן, אַז עס איז עם צוגעקומען נאָך (אַ סך) יאָרן — וויל עס איז שווער צו זאָגן אַז דער פסוק זאָל זאָגן „ויגדל" סתם און דער־מיט מיינען אַ הוספה פון אַ געוויסן זמן (ניט אויסטייטשנדיק דערביי[12] וויפל זמן דאָס איז[13]) — נאָר אַ גדלות אין חשיבות, „לגדולה כו'".

אָבער דאָס איז ניט מספיק, וויל:

כנ"ל] בהערה 3, שמאמר זה „מה כתיב ויגדל שני פעמים למעלה בקומה כו'" הוא בהמשך למאמר רבי יהודה „כל הבנים אינן גדילין שהוא אומר ויגדל אלא שהי' בן ה' שנים ונמצא כבן י"א" (וראה לקמן הערה 26, 30).

אבל מכיון שרש"י אינו מזכיר כלל שגדל שלא ע"ד הרגיל (כבמדרשים הנ"ל), דוחק לומר שפירוש הנ"ל מובן מעצמו מתיבת „לקומה" שבפרש"י. וראה רע"ב בפרש"י.

8) אין לומר שזהו מפני שאומר (ב, יד) מי שמך .. עלינו — כי אין זה שייך לביתו פרעה, כ"א לעבודת הלבנים (פרש"י שם) בפיתום ורעמסס.

9) תנחומא וארא ויל"ש פרשתנו שם: מה היתה גדולתו שיצא אל אחיו.

10) וביל"ש שם: „מה אמר ויגדל שני פעמים". ובתנחומא וארא שם: מה כתיב ויגדל משה שני פעמים. וראה בהערות שם מכת"י.

11) אבל יש לומר, שרש"י מעתיק תיבת „משה" כי ע"פ פירושו ש„הראשון לקומה והשני לגדולה" יומתק השינוי •: ב„ויגדל" הראשון נאמר „הילד" (כי המדובר בגידול כפשוטו — בגיל וכו'), וב„ויגדל" השני נאמר „משה" (כי מדבר ע"ד גדולה בחשיבות). [ומתורץ ג"כ מה שמביא בפירושו מהכתוב לפנ"ז גם תיבת „(ויגדל) הילד"•• — ולא כתב בקיצור

•) להעיר מפרש"י בראשית (ד, כד): שהי' איש בקומה וילד בשנים.

•) אף שבלאה"כ מובן השינוי, כי בהכתוב שלפנ"ז מוכרח לומר „ויגדל הילד" כי עדיין לא נאמר „ותקרא שמו משה"; משא"כ כאן קוראו בשמו.

••) כי פשוט שאינו בשביל לציין לאיזה „ויגדל" כבמדרשים (שבהערה הקודמת) „ויגדל שני פעמים"]. אבל צריך ביאור, כי לפ"ז הול"ל „ויגדל האיש" (עדמ"ש ביצחק תולדות כו, יג — הובא לקמן בפנים).

12) גם בלימוד ע"ד המדרש מצינו כמה דיעות בן כמה שנה הי' אז — שמו"ר שם, כז. וש"נ. פ"ה, ב. (ראה רמב"ן פרשתנו שם, כג. בחיי שם, יד). ועוד.

13) ברמב"ן עה"פ „ואחרי כן גדל ויהי לאיש דעת", אבל בפששמ"מ מהתיבות „ויגדל משה" לבד לכאורה לא היינו יודעים זה, והול"ל „ויגדל הנער" וכיו"ב שמדגיש שגדל מהמצב (דעת) דנער• וכמ"ש בתולדות (כה, כו) „ויגדלו הנערים", ראה פרש"י שם „כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה". ולהעיר מוירא (כא, כ): ויהי אלקים את הנער ויגדל, וכבר הי' בן טז שנה לכה"פ, שהרי „י"ד שנה הי' גדול ישמעאל מיצחק" (רש"י תולדות כח, ט) ושילוח ישמעאל והגר הי' אחרי „ויגדל יצחק ויגמל" (וירא שם, ח ואילך).

מתכוין — שהרי נאמר בכתוב שלפנ"ז. ובדפוס שני דרש"י ליתא תיבת „הילד".

•) ולהעיר מושב לח, יא „עד יגדל שלה בנ'", שם יד „גדל שלה", והמדובר שם בנוגע לנישואין.

א) פאַרוואָס זאָגט רש"י „והלא כבר כתיב ויגדל הילד" — בשעת ער קומט מפרש זיין (ניט דעם כפל פון „ויגדל" נאָר) דעם פשט פון „ויגדל (משה)" אין אונזער פסוק?

ב) דער ביאור אויפן ערשטן „ויגדל (הילד)" — אַז דאָס מיינט „לקומה" — איז איבעריק; ער האָט נאָר געדאַרפט מבאר זיין דעם אויפטו אין צווייטן „ויגדל (משה)" פון דעם פסוק, אַז דאָס מיינט „לגדולה, שמינהו פרעה על ביתו"?

ג) אַז דער צווייטער „ויגדל" איז בנוגע חשיבות וגדלות („לגדולה") וואָלט מען געקענט פאַרשטיין אויך אַן פירוש רש"י, ע"ד ווי די צוויי מאָל „ויגדל" וואָס שטייען פריער בא יצחק'ן — „ויגדל הילד ויגמל"[14], „ויגדל האיש וילך הלוך וגדל עד כי גדל מאד"[15] — וואָס דער ערשטער „ויגדל" איז אין זמן — ביז אַז „ויגמל" און דער צווייטער „ויגדל" איז אין מובן פון גדלות בנכסים (וכיו"ב), ווי דער המשך הכתוב „ויהי לו מקנה צאן ומקנה בקר ועבודה רבה"[16] — „שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך"[17].

און אַזוי איז דאָך אויך בענינו, בא משה'ן, כנ"ל.

ד. דער ביאור בכל זה:

דער פסוק זאָגט „ויהי בימים ההם[18] ויגדל משה", וואָס ווייבאַלד דאָס שטייט באַלד נאָכן פסוק „ויגדל הילד גו'", מיינט עס אַז דער „ויגדל משה" איז גע־ווען „בימים ההם" פון פריער[19] — נאָענט צום זמן פון „ויגדל הילד ותביאהו לבת פרעה ויהי לה לבן".

קען מען דעריבער[20] לכאורה ניט לערנען אַז דער פירוש פון „ויגדל משה" איז גדולה בחשיבות, ווייל ס'האָט קיין אָרט ניט צו זאָגן אַז אין די „ימים ההם" פון „ויגדל הילד" (נאָך די טעג פון סיום זמן היניקה) איז „ויגדל משה" — לגדולה[21]!

דעריבער איז רש"י מפרש „הראשון לקומה והשני לגדולה", דער (עיקר) חידוש אין דעם איז ניט בנוגע דעם „ויגדל" פון אונזער פסוק („והשני לגדולה"), נאָר אַז דער „ויגדל" פון פריערדיקן פסוק מיינט „לקומה": „ויגדל הילד" מיינט ניט דעם גידול וואָס נאָכן זמן היניקה, ווי עס זעט אויס בהשקפה ראשונה, נאָר „לקומה" — ווען אַ קינד וואָקסט אויס און ווערט אַ גדול „בקומה" כפשוטו, וואָס דאָס איז מיט אַ משך יאָרן נאָך דעם זמן פון „ויגמל".

[און דאָס וואָס ער ווערט נאָך אַלץ אַנגערופן „ילד" איז קיין תמי' ניט, ווייל מ'גענפינט שוין פריער אַז ראובן האָט

---

14) וירא כא, ח.
15) תולדות כו, יג.
16) שם, יד.
17) פרש"י שם, יג.
18) ולא „בימים הרבים ההם" כבפרשתנו לקמן ב, כג.

19) ראה רמב"ן עה"פ שם.
20) ומצד זה מושלל בפשטות הפי' שויגדל משה הוא גידול כפשוטו, שאינו מתאים כלל ל„בימים ההם" בזמן שנגמל.
21) באם מפרשים „ויגדל משה" — גדלות בדעת (כהרמב"ן עה"פ), אפ"ל שבזה מודיע הכתוב ש„בימים ההם" — בהיותו בגיל רך בסמוך לסוף זמן היניקה — כבר הי' גדול בדעת, וכמו שמצינו ברבקה שבהיותה בת ג' (כפרש"י תולדות כה, כ) כבר היתה גדולה בדעת*, שהרי אליעזר דקדק במעשי' ועוד (ח"ש כד, יד ואילך) — אבל כבר נתבאר (בהערה 13) דאז הול"ל „ויגדל הנער" וכיו"ב.

*) וראה גם לקמן הערה 36.

געזאָגט „הילד איננו"[22], „אל תחטאו בילד"[23] מיינענדיק יוסף'ן וואָס איז דאַן אַלט געווען זיבעצן יאָר[24]].

און וויבאַלד אַז „הראשון לקומה", איז שוין פאַרשטאַנדיק וואָס בסמיכות צו דעם זמן (ווען ער איז שוין אויסגע־וואַקסן „בקומה")[25] קען אויך זיין „ויגדל משה" אין גדולה בחשיבות („והשני לגדולה").

דערמיט איז אויך מובן וואָס רש"י איז מפרט די שאלה „והלא כבר כתיב ויגדל הילד" — וואָרום דער עיקר חידוש בפירושו איז, אַז מצד דעם וואָס דאָ שטייט נאָכאַמאָל „ויגדל משה"[26], בייט זיך דער טייטש פון „ויגדל הילד" אין פריערדיקן פסוק[27].

ה. לכאורה קען מען פרעגן: ווי־באַלד אַז בת פרעה האָט דעם ילד געגעבן נאָר צוליב „הניקהו לי", איז ווי קומט עס וואָס זי האָט דערלאָזט מען זאָל אים צוריקברענגען ערשט נאָכדעם ווי ער איז אויסגעוואַקסן בקומה (וואָס איז, כנ"ל, אַ משך יאָרן נאָך דעם זמן היניקה)?

איז די הסברה גאָר בפשטות:

וויבאַלד די מוטער, יוכבד, האָט שוין באַקומען איר ילד, משה, האָט זי אים ניט צוריקגעגעבן צו בת פרעה תיכף נאָך דעם זמן היניקה, נאָר זי האָט זיך זיכער משתדל געווען צו האַלטן אים ביי זיך וואָס לענגער (נאָך דעם זמן היניקה) דורך פאַרשידענע הסברות ונימוקים המתקבלים על הלב (היות דער ילד איז צו איר צוגעוואוינט און צוגעבונדן איז ניט גוט מ'זאָל אים אָפרייסן[28] און אַוועקנעמען פון איר וכיו"ב);

אָבער ווען ער איז שוין געוואָרן גרויס בקומה, האָט זי ניט געהאַט קיין ברירה און אים געמוזט אָפּגעבן צו בת פרעה.

ו. מען דאַרף נאָך אָבער פאַרשטיין:

וויבאַלד אַז בת פרעה האָט געוואָלט האָבן משה'ן באַ זיך, איז מובן, אַז יוכבד האָט אים געקענט פאַרהאַלטן נאָר ביז וואַנען עס קען זיין גילטיק דער טעם ואמתלא הנ"ל (אַז פאַרן ילד איז וויכטיק צו בלייבן ביי דער מינקת וכו' זייענדיק שטאַרק צוגעבונדן און כרוך צו איר) וכיו"ב, וואָס דאָס איז ביזן גיל פון אַ בן־חמש ושש ולכל היותר (בהשתדלות יתירה) ביז צום גיל פון י"א וי"ב שנה[29] — און אויב אַזוי, ווי איז שייך צו זאָגן אַז באַלד נאָכדעם זאָל משה אין אַזאַ

---

22) וישב לז, ל.

23) מקץ מב, כב.

24) ובפ' וירא (כא, יד) „ואת הילד" והי' ישמעאל אז כבן טז שנה. וראה ויגש (מד, כ) „וילד זקונים קטן" על בנימין שהי' אז בערך ל' שנה.

25) וי"ל שלכן מדייק רש"י וכותב „הראשון לקומה והשני לגדולה" שמדגיש יותר דשייכים זל"ז, ולא כבתנחומא וארא (ויל"ש) שם „למעלה בקומה, למטה בגדולה".

26) ע"פ הנ"ל י"ל שזוהי גם הכוונה בתנחומא וארא ויל"ש שם „מה כתיב ויגדל שני פעמים" — מכיון שנאמר „ויהי בימים ההם". וע"ז מתרץ „למעלה בקומה למטה בגדולה", שהכתוב „ויגדל הילד" הכוונה „שהי' בן ה' שנים ונמצא כבן י"א" (כלשון המדרש לפנ"ז) — „בקומה": והכתוב „ויגדל משה" הכוונה „שהי' בן ה' ונמצא כבן י"א" — בגדולה (ראה שם בתנחומא ויל"ש דדרשי הנ"ל („שהי' בן ה' כו'") על „ויגדל משה" דפסוק זה).

27) ועפ"ז מובן מה שלא פירשו רש"י בכתוב שלפנ"ז ד„ויגדל הילד" לקומה.

28) ולהעיר מעירובין (פב, רע"ב) בשיעור תינוק הצריך לאמו. שו"ע אדה"ז או"ח סי' תרמ ס"ג. וש"נ. קו"א להל' ת"ת סק"א (קרוב לסופו). והבן חמש מרגיש זה בעצמו ויודע מזה.

29) ראה שמו"ר פ"ה, ב: בן יב שנה נתלש משה רבינו מבית אביו. וראה רמב"ן הנ"ל וביפ"ת שם.

יונגן עלטער[30] צוקומען צו גדולה בחשיבות („והשני לגדולה")?

דערפאר איז רש"י ממשיך, אז די גדולה באשטייט אין דעם וואס „מינהו פרעה על ביתו": ס'איז ניט א חשיבות וגדולה כללית אין עניני פרעה — מלוכה, נאר א מינוי פרטי אויף די עניני־בית פון פרעה, וואס אזא „גדולה" (ומינוי) קען זיין אויך באַ אזא וואס איז נאך זייער יונג (אויב עס איז דא א סיבה מיוחדת אויף דעם), ווי מען געפינט ביי יוסף'ן, אז צו זיבעצן־אכצן יאר איז ער שוין געווען א ממונה על בית פוטי־פר[31].

ז. וואס איז טאקע דער טעם וואס פרעה האט ממנה געווען משה'ן „על ביתו" אין אזא יונגן גיל? — איז דאס רש"י מרמז דורך מעתיק זיין פון פסוק דעם וואַרט „(ויגדל) משה", און דער־מיט באַוואַרנט רש"י נאך א שאלה בנוגע דעם וואַרט:

לכאורה איז דער וואַרט „משה" דא אין פסוק[32] איבעריק. וועז ס'וואלט געשטאַנען נאר „ויגדל" וואלט מען פון פריערדיקן פסוק געווואוסט אז דא רעדט זיך וועגן משה'ן.

דאַרף מען דעריבער זאגן, אז דער טעם וואס דער פסוק איז דא מפרט דעם נאַמען „משה" איז ווייל די הדגשה והוספה פון א נאַמען (וועז דאס איז ניט מוכרח) ווייזט בכלל אויף אין ענין פון חביבות וחשיבות*[32] ובפרט דער נאַמען „משה" וואס דערמאַנט אז בת פרעה „מן המים משיתיהו" און „נשתרבבה אמתה אמות הרבה"[33] א.ז.וו.

און דאס מיינט „ויגדל משה" — דאס איז א „גדלות" וואס איז געקומען מצד חביבות: צוליב משה'ס חביבות ונשיאת חן ביי בת פרעה (ביז אז „ויהי לה לבן") האט זי געפועלט ביי פרעה'ן „שמינהו כו' על ביתו"[34].

און ע"ד ווי מען געפינט ביי יוסף'ן, אז ווייל ער האט נושא חן געווען ביי פוטיפר'ן האט ער יוסף'ן ממנה געווען על ביתו, ניט קוקנדיק וואס ער איז געווען א „נער עברי" און אן „עבד"[35].

ח. און כדי עס זאל זיך אפלייגן נאך בעסער דער ענין, אז צוליב נשיאות חן גיט מען א מינוי צו איינעם וואס איז לכאורה ניט ראוי דערצו[36] [ובפרט אז די

---

30) ולפי התנחומא וארא הנ"ל משמע שהי' בן ה' שנים לגדולה (כנ"ל הערה 26). וי"ל שלכן מסיים שם „מה היתה גדולתו (רק זה) שיצא אל אחיו".

31) וישב לט, ד.

32) ראה משכיל לדוד כאן. יפ"ת הנ"ל.

•32) ראה פרש"י ריש פרשתנו: מנאן בחייהן בשמותן כו' להודיע חיבתן כו'. וראה לקו"ש ח"ו שיחה א' לפ' שמות ובס"ח שם (ע' 6 ואילך).

33) פרשתנו ב, ה ובפרש"י שם.

34) קשה לומר שמצד החביבות ימנה אותו לגדולה בכלל (או בנוגע לבנ"י אחיו — ע"ד מ"ש בתנחומא), כי הרי שריו וכו' יתבעו ממנו שממנה צעיר עליהם (או שיאמרו — דכל עצמו הוא בא לגזור גזירות על בנ"י ולשעבד אותם, ועתה מעלה לגדולה אחד מבנ"י — באם ת"ל שנתפרסם זה). משא"כ בבית עצמו דשם נשמע קולה דבת פרעה (ד„ויהי לה לבן") שפרעה ימנהו על ביתו.

35) ראה מקץ מא, יב. ופרש"י שם.

36) אף שאפשר להיות ראוי לזה מצד דעת, כמו שמצינו דעת בגיל ג' שנה ברבקה (וכנ"ל הערה 21). או במרים שהייתה מילדת (פועה ומדברת והגה לולד כדרך הנשים כו'), ומספקות להילדים מים ומזון (פרשתנו א, טו. יז ובפרש"י), והייתה בגיל ה בערך• [ולהעיר ממנשה שהי' מליץ דיוסף (פרש"י מקץ מב, כג), ולא הי' יותר מגיל שבע]. אבל מינוי קטן לגדולה הוא לכאורה ענין של בזיון שרים אחרים. [ולהעיר מהגירסא בדפוס שני דרש"י „שמינהו פרעה שר על ביתו". ובקה"ר פ"ט, יא: ויגדל משה

•) ובגיל זה נראתה חכמתה — דעמרם חזר ולקח יוכבד בעצת בתו (פרש"י שם ב, א).

דוגמא הנ"ל פון יוסף'ן איז ניט דומה לנדו"ד: יוסף איז עכ"פ אֵלט געווען זיבעצן־אַכצן יאָר, משא"כ משה ווָאס איז בפשטות געווען ניט מער ווי אַ בן י"א או י"ב, כנ"ל] — איז רש"י מעתיק אַז דער בעל המאמר איז „רבי יהודה ברבי אלעאי"[37]:

ויצא אל אחיו מהו ויגדל שהייתה גדולתו להכניס ולהוציא].

וצע"ק מבצלאל שהי' בן יג שנה כשהי' ממונה על מלאכת המשכן („ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה גו' לחשוב מחשבות גו' נתתי אתו אהליאב גו" — תשא לא, ג ואילך) — סדר הדורות (ב"א תלו. תמח ד"ה דורות). ומוכרח גם ע"פ פשוטו של מקרא שלא הי' למעלה מגיל זה.

ובכל אופן (גם אח"ל שאי"ז דומה למינוי על צבור וכיו"ב) צ"ע ממלכים ב (יב, א. דהי"ב כד, א) „בן שבע שנים יהואש במלכו": מלכים שם (כב, א) ודה"י שם (לד, א־ג) „בן שמונה שנה יאשי' במלכו" (וראה פדר"א פי"ז (יל"ש מלכים א רמז רא בתחלתו) „וכי נער בן שמונה שנה מה הוא דעתו אלא כו'"); וראה שבת נו, סע"ב. ס"ח סי' תרצ"ב ובנ"כ. נ"כ: שו"ע או"ח סו"ס שמג ושו"ע חו"מ שמ"ט•• ס"ג. ועוד.

ובנוגע לשלמה: „בן י"ב שנה הי' שלמה במלכו" (סדר עולם רבה פי"ד. רש"י דהי"א כב, ה. וראה סה"ד ב"א תתקכג).

אלא דשאני, שהנ"ל הם בני מלך ודבית דוד, ויהוידע השתתף בהנהלת המלוכה דיהואש (ראה מלכים שם קאפיטל יא. דה"י שם קאפיטל כג) ושלמה הוא החכם מכל אדם (מ"א ה, יא) ובוצין מקטפי' ידיע (ברכות מח, א) ומקודם הובטח לבת שבע (מלכים שם א, יג. יז. ל), וגם בנבואה (דה"א כב, ט־יוד. וראה רד"ק למ"א שם, יג). ועוד.

37) ע"פ הנ"ל בהערה שלפנ"ז מובן שאין לומר שרש"י הביא את רבי יהודה ברבי אלעאי כי לשיטתו אזיל, דקטן שלא הביא ב' שערות תרומתו תרומה (תרומות פ"א, מ"ג)• וא"כ לכאורה נראה דיש לו דעת לכמה דברים, וא"כ ראוי גם למינוי, כי [נוסף ע"ז שלדעת הר"ש תרומות (ראה תויו"ט וראה משנה

וועגן רבי יהודה[38] וועלט אין גמרא[39], אַז ער איז געווען אַ גרוי־סער ענין, ביז אַז ער און זיין פרוי האָבן געהאַט נאָר איין בגד (און בשעת ר' שמעון בן גמליאל האָט גוזר תענית געווען האָט רבי יהודה מהאי טעמא ניט געקענט קומען — ניט האָבענדיק קיין בגד אַנצוטאָן אויף זיך).

פונדעסטוועגן געפינט מען[40], אַז דער קיסר האָט אים דערהויבן צו זיין דער „ראש המדברים בכל מקום", ביז אַז „מוריינא דבי נשיאה הוה"[41] — „מינהו קיסר ראש על בית נשיא"[42].

וואָרום הגם אַז רבי יהודה איז, מצד זיין אויסערליכן[43] חיצוניות'דיקן מצב ותנאי חייו, געווען אין אַ ציור וואָס איז ניט מתאים פאָר אַ מינוי פון אַ ראש אין די אויגן פון מלכות, וכנ"ל אַז ער איז געווען אַ גרויסער אָרימאָן אפילו אין פאַרגלייך מיט אַנדערע עניים — אָבער מצד דער מעלה ונשיאת חן בעיני המלכות• האָט דוקא אים דער קיסר געמאַכט אלס ראש המדברים און „מינהו קיסר ראש על בית נשיא".

עד"ז איז מובן בענינו: אע"פ אַז משה

•• בשו"ע אדה"ז חאו"ח סו"ס שמג נדפס בטעות שנט.

• וראה גם מגילה (יט, ב. במשנה) דס"ל דכשר לקרות את המגילה, וראה פרה פ"ה מ"ד (וראה תויו"ט שם)

אחרונה) שם כל קטן קאמר ואפילו לא הגיע לחינוך, והיינו שאין צריך דעת כלל, הרי] א) ע"ז אין צריך להביא שם רבי יהודה ברבי אלעאי, שהרי יודעים זה מהמסופר בתורה גבי רבקה מרים וכו'. ב) העיקר כאן אינו מצד דעת אלא שזהו היפך הכבוד כבהערה שלפנ"ז.

38) דסתם ר' יהודא הוא ר"י בר אלעאי (פרש"י ביצה כו, א ד"ה ר' יהודה).

39) נדרים מט, סע"ב.

40) שבת לג, ב. וש"נ.

41) מנחות קד, רע"א.

42) תוד"ה מעשה שם קג, ב. אבל מסיים שם: בקונטרס פירוש משום דאיירי בשיעורין. וראה פרש"י שם קד, רע"א.

43) להעיר ממש"נ לפנ"ז (מקץ מא, יד): ויחלף שמלותיו ויבוא אל פרעה.

43•) בשבת שם שדיבר בשבח המלכות.

איז נאָך געווען יונג (אַ „נער“[44]), איז אַבער מצד זיין מעלה, זייענדיק אַזוי חביב באַ בת פרעה, וואָס האָט אים אַרויסגענומען מן המים און „ויהי לה לבן“, האָט ער זיך קונה געווען חשיבות בבית פרעה, ביז אַז „מינהו פרעה על ביתו“.

ט. פון יינה של תורה אין דעם פרש״י:

אַלע ענינים וואָס מען געפינט (ביי משה רבינו) בגשמיות קומען און ווערן נשתלשל פון די זעלבע ענינים ווי זיי זיינען ברוחניות, ובמיוחד ביי משה רבינו, וואָס איז געווען למטה פונקט ווי ער איז געווען למעלה[45] — אַ נשמה דאצילות.

וואָס אַזוי איז אויך מובן בענינגו, אַז אין די צוויי ענינים גדולה, „הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו“, זאָגן זיך אַרויס די צוויי ענינים אין מדריגת משה ברוחניות.

וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם וואָס אויפן פסוק[46] (בנוגע לידת משה) „ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא“ וועט געבראַכט אין זהר[47] אַ מחלוקת צווישן רבי חייא און רבי יוסי. רבי חייא זאָגט „דאתיליד מהול“[48], און „רבי יוסי אומר נהירו דשכינתא דנהיר בי׳ חמאת דבשעתא דאתיליד אתמליא כל ביתא נהורא[49] כו׳ ועל דא כי טוב הוא כתיב וכלא הוה“. איז מבואר אין אור החמה, אַז די מחלוקת פון רבי חייא און רבי יוסי איז ניט אין מציאות — ביידע האַלטן אַז ביי משה׳ן זיינען געווען ביידע ענינים, נולד מהול און נהירו דשכינתא; די מחלוקת איז נאָר — וואָס האָט יוכבד געזען (מדגיש געווען).

פאַרוואָס האָלט רבי חייא אַז „דאתיליד מהול“, און רבי יוסי אַז „נהירו דשכינתא דנהיר בי׳ חמאת“? — איז דער טאַטע מבאר אין זיינע הערות אויף זהר[50], אַז יעדער איינער איז דורש לפי מדריגתו:

רבי חייא, וואָס ער איז בחי׳ יסוד, „דורש שנולד מהול שקאי על רזא דברית יסוד“, און רבי יוסי, בחי׳ מלכות, „דורש שנהירו דשכינתא נהיר בי״ שכינתא — בחי׳ מלכות.

[און דער סיום הענין אין זהר — „ועל דא כי טוב הוא כתיב וכלא הוה“ — איז ניט פון דברי רבי יוסי[51], נאָר דער סתמא פון זהר פירט אויס אַז ס׳זיינען געווען ביי אים ביידע ענינים (כנ״ל), וכדלקמן].

יו״ד. די הסברה אין אותיות פשוטות איז: בנוגע די מעלות ומדריגות פון משה געפינט מען צוויי ענינים: זיין מעלה ושלימות בנוגע לעצמו, ער איז געווען דער „נבחר מכל מין האדם“[52], העכער אינגאַנצן פאַר וועלט, און כל כולו דבוק ומיוחד מיט אלקות[53]. ב) זיין שלימות אַלס „רועה“, וואָס ער האָט ממשיך און משפיע געווען אַלע ענינים

---

44) פרש״י פרשתנו ב, יד. בחיי שם.

45) ראה זח״ג (אד״ר) קלת, א. קפז, ב. תר״א עו, ג. אוה״ת פרשתנו ע׳ נט ואילך. וראה לקו״ת נצבים מט, ב.

46) פרשתנו ב, ב.

47) פרשתנו יא, ב.

48) בגמרא (סוטה יב, א) הוא דעת אחרים.

49) בגמרא שם „וחכ״א בשעה שנולד נתמלא הבית כולו אור״ (הובא בפרש״י פרשתנו עה״פ). רבי יהודה אומר טובי׳ שמו. וראה חדא״ג שם: טוב י״ה.

50) לקוטי לוי יצחק הערות לזהר — ע׳ לג.

51) כ״ה בלקולוי״צ שם. ולפי׳ הרא״ג באוה״ח שם הוא מדברי ר״י.

52) פיה״מ להרמב״ם פ׳ חלק היסוד השביעי.

53) ראה רמב״ם שם. ובפ׳ ז׳ מהלכות יסוה״ת ה״ו.

גשמיים ורוחניים צו אידן, און דורך זיי לכל העולם כולו. [וואָס דאָס איז פאַר־בונדן, בכלל, מיט אַ תנועה פון ירידה פון זיין מעמד ומצב נעלה וואָס איז העכער פון וועלט].

און די ביידע סוגי מעלות זיינען ביי אים געווען בגילוי תיכף משנולד (און ווי דער מדרש[54] זאָגט אויפן פסוק „ומשה הי' רועה" — „הי' מתוקן לכך"), וואָס דאָס זיינען די צוויי ענינים הנ"ל:

נולד מהול ווייזט אויף זיין אייגענער מעלה ושלימות, ובאופן פון העכער פון וועלט[55], וואָס דאָס איז דער ענין פון נולד מהול (ניט כסדר טבע העולם), אַז ביי אים לייכט בגלוי דער נפש האלקית[56] ווי ער איז אַן דער ערלה און דעם העלם פון יצר הרע[57]; און דאָס וואָס „נהירו דשכינתא דנהיר בי', כו' אתמליא כל ביתא", איז די מעלה ושלימות פון זיין השפעה והארה צו אידן (און וועלט).

און דעריבער: מצד בחי' יסוד וואָס איז באצילות[58], העכער פאַר נבראים, איז עס אויך למטה בעבודת ה' אין אַן אופן אַז דער עיקר המעלה איז דביקות והתקשרות באלקות (שלימות עצמו), דאָס וואָס מ'איז אויסגעטאָן און העכער פון וועלט — דעריבער זאָגט רבי חייא, בחי' יסוד, אַז די מעלה פון משה'ן וואָס די תורה ברענגט אַרויס, איז דאָס וואָס „דאתייליד מהול" — משה'ס מעלה ושלימות לעצמו.

מצד בחי' מלכות אַבער[59], וואָס איז מהוה נבראים ומשפיע אין עולמות בי"ע, קומט אַזוי אויך בעבודת ה', אַז דער עיקר מעלה ושלימות איז אין השפעה וירידה צו אַ זולת:

און דעריבער זאָגט רבי יוסי, בחי' מלכות, אַז די מעלה פון משה'ן האָט זיך אַנגעזען אין דעם וואָס „נהירו דשכינתא דנהיר בי' כו' אתמליא כל ביתא" „נתמלא הבית כולו אור"[60].

ואדרבה: כשם ווי דער ענין איז למעלה, אַז דער כח האין סוף, שמציאותו מעצמותו, זאָגט זיך אַרויס דוקא אין ספירת המלכות — אין דער התהוות פון יש ודבר נפרד, פון עולמות בי"ע און ניט אין די ספירות שלמעלה ממנה[61] — עד"ז איז אויך למטה, אַז די אמת'ע מעלה ופשיטות זאָגט זיך אויס דוקא אין דער השפעה און המשכה צו אַ זולת[62], וואָס בגילוי איז דאָס פאַרבונדן מיט אַ ירידה והשפלה אין זיין מדריגה.

יא. און דאָס איז רש"י מרמז „אמר רבי יהודה ברבי אלעאי הראשון לקומה והשני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו" — מצד מדריגת רבי יהודה ברבי אלעאי דערהערט זיך די מעלה אין ביידע ענינים; סיי אין דעם גילוי פון שלימות עצמו — „לקומה"[63], סיי אין דעם ענין

54) שמו"ר פ"ב, ד.
55) ראה אוה"ת שם ע' ס.
56) ראה שו"ע אדה"ז מהדו"ב סי' ד' בסופו.
57) שנקרא ערל — סוכה נב, א. וראה חדא"ג סוטה שם.
58) ראה כו"ק אדמו"ר נ"ע תו"א ס"פ תרומה.
59) ראה תו"א שם.
60) וצ"ע מאוה"ת שם ע' סא.
61) אגה"ק ס"כ (קל, ב).
62) להעיר מלקו"ש ח"ו ע' 116 ואילך דאמיתית פשיטות הנפש מתגלה דוקא בכח הדיבור לזולת.
63) להעיר משבת צב, א דלמדין ממשה ד„אין השכינה שורה אלא על חכם גבור ועשיר ובעל קומה"*. וע"פ הנ"ל דנהירו דשכינתא הו"ע הגילוי

*) בנדרים לח, א. ליתא בעל קומה. וראה לקוטי לוי"צ אגרות ס"ע תא ואילך בהשינויים שבין מס' נדרים שבת ורמב"ם רפ"ז שם. וראה לקו"ש חכ"ג ע' 82 ואילך.

ההשפעה על הזולת — „לגדולה שמינהו פרעה על ביתו"[64].

דער ביאור אין דעם בפנימיות העניינים:

דער חילוק צווישן רבי יהודה (ברבי אילעאי) און רבי יוסי[65] איז — ביידע איז ענינם ומדריגתם ספירת המלכות: (רבי) יוסי איז בגימטריא אלקים[66], וואס שם אלקים גייט אויף מלכות, און (רבי) יהודה איז מלשון הודאה וביטול וואס דאס איז ענינה פון ספירת המלכות[67].

איז אבער דא א חילוק צווישן זיי: רבי יוסי איז ווי ספירת המלכות איז יורדת אין בי"ע, און רבי יהודה איז ווי ספירת המלכות איז נאך אין אצילות. [וואס דער חילוק איז אויך מרומז אין זייערע נעמען: רבי יוסי איז בגימטריא אלקים, דאס הייסט: (א) ס'איז נאר שם אלקים, און ניט שם הוי'. (ב) און אין דעם גופא — ניט ווי „אלקים" שטייט בגילוי, נאר ווי עס שטייט אין א „גימטריא" (בהעלם והסתר)[68]. משא"כ יהודה, וואס אין דעם ווארט שטייען די אותיות פון שם הוי' און בגילוי[69]].

און דערפון קומט אויך דער חילוק בענינם: מצד רבי יוסי — ווי מלכות קומט ארא אין בי"ע — הערט זיך אן די מעלה אין השפעה ומלוכה על עם:

משא"כ רבי יהודה ברבי אלעאי — שם הוי' בגלוי, ווי מלכות שטייט אין אצילות — מצד די דרגא הערן זיך אן ביידע ענינים ומעלות: פון איין זייט איז מלכות פארבונדן און מיוחד מיט די ספירות שלמעלה ממנה[70], לאידך איז זי א שרש ומקור אויף התהוות העולמות, ארא פקומען אויך אין נבראים נפרדים.

[בסגנון אחר: ס'איז דא דער ביטול אין ספירת המלכות, ועד"ז במלך למטה וואס ער דארף זיין בתכלית הביטול, „כיון שכרע שוב אינו זוקף"[71], און לאידך — די התנשאות פון מלך אויפן עם].

און דעריבער ברייננט ארויס רבי יהודה ברבי אלעאי ביידע מעלות: סיי די שלימות עצמו, דער יחוד און דביקות מיט אלקות, העכער פון האבן צו טאן מיט"ז זולת, „הראשון לקומה"; און אויך די שלימות אין השפעה והתנשאות אויף א זולת, „השני לגדולה שמינהו פרעה על ביתו".

(משיחת ש"פ שמות תשל"ז)

וההשפעה להזולת (וראה רמב"ם הלכות יסוה"ת פ"ט ה"ב. ולהעיר מפ"ז ה"ז הנביא אפשר שתהי' כו'), י"ל דבענין הנבואה ישנם ב' הענינים, שלימות דמציאותו הוא, דביקות לאלקות (ראה רמב"ם שם רפ"ז ובפ' חלק שם), שלימות דגילוי אל הזולת. ולהעיר דבשמו"ר פ"א, כ איתא דעת ר"י ד„ותרא אותו כי טוב הוא" — „הגון לנביאות". משא"כ בסוטה שם הוא דעת רבי נחמי', וראה פי' מהרז"ו ויפ"ת שם.

64) „בית פרעה דא הוא סימניך לעילא, ביתא דאתפרעו ואתגליין מנ' כל נהורין וכל בוצינין כל מה דהוה סתים מתמן אתגלי" (זח"א רי, א).

65) ראה המשך וככה תרל"ז ספ"פ. לקו"ש ח"ד ע' 1106 ובהערה 18. ח"ה ע' 211 הערה 43.

66) זח"ג רכג, א. פרש"י סנהדרין נו, ר"א.

67) ראה תרא ויגש מד, א. ויחי מו, א. ובכ"מ.

68) ראה שער היחוד והאמונה פ"א, פ"ז (פד, ב).

69) ראה סוטה יוד, ב.

---

70) וי"ל שלכן כתב רש"י גם „ברבי אלעאי", „שהוא מלשון העלאה" (תורת לוי"צ ע' קצד) להדגיש ענין העלאה ועלי' המלכות (ושייכותה לספירות שלמעלה ממנה).

ועפמ"ש בתורת לוי"צ שם, דר' אלעאי הוא בחי' בינה — יומתק ביותר, כי „מה שאמר (בזהר שהובא לעיל בפנים) וכלא הוה, רומז על בינה כו' והוא הב' בחי' דפירוש ר' יוסי ור' חייא" (לקוטי לוי"צ לזהר הנ"ל).

71) ברכות לד, ב. וראה דרמ"צ מצות מינוי מלך.